

IV OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA ETNOGRAFICZNA
(13-14 listopada 1970 r.)

W dniach 13-14 listopada 1970 roku odbyła się w Arturówku pod Łodzią IV Ogólnopolska Konferencja Etnograficzna. Głównym organizatorem i inicjatorem Konferencji, poświęconej problematyce zmian kulturowych w etnografii polskiej, był Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, a ośrodkami współdziałającymi uniwersyteckie katedry etnografii (Warszawy, Łodzi, Krakowa, Poznania, Torunia, Wrocławia) i Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Konferencja w Arturówku stworzyła warunki wymiany informacji i myśli naukowej dla etnografów zatrudnionych w różnych ośrodkach i instytucjach w całym kraju. Udział w Konferencji licznej grupy socjologów wsi Instytutu Filozofii i Socjologii PAN z prof. dr B. Gałęskim na czele oraz ich czynne uczestnictwo w dyskusjach, nie ograniczających się jedynie do wymiany opinii i doświadczeń stworzyło przesłanki trwałej integracji naukowej na polu badań społeczeństwa i jego kultury.

Referaty, a także komunikaty konferencyjne, zgodnie z założeniami organizatorów, obejmowały przede wszystkim problematykę zmian kulturowych. Podejmowały zagadnienia związane m. in. z metodami, zakresem i kierunkami badań przemian współczesnej kultury miast i wsi, charakteryzowały wyniki niektórych dotychczasowych prac etnograficznych nad procesami przemian, zawierały sugestie opracowania teorii zmian charakterystycznych dla warunków polskich.

Referaty, komunikaty i ciekawsze głosy dyskusyjne z IV Ogólnopolskiej Konferencji Etnograficznej ze względu na metodologiczne znaczenie powiązanych tematów zostaną opublikowane w oddzielnym tomie Biblioteki Etnografii.

Mirostawa Cecylia Drozd

OGÓLNOPOLSKIE STUDENCKIE SEMINARIUM ETNOGRAFICZNE
w Warszawie

W dniach 10-12 grudnia 1970 r. w Katedrze Etnografii U. W. odbyło się studenckie seminarium poświęcone problematyce współczesnych przemian wsi i metodom ich badania. W seminarium zorganizowanym z inicjatywy Koła Naukowego Studentów Etnografii U. W., kierowanego przez B. Fedyszaka, wzięli udział studenci etnografii z ośrodka poznańskiego i krakowskiego, a także zainteresowani tokiem obrad studenci archeologii, socjologii i historii sztuki. W otwarciu seminarium uczestniczyli: kierownictwo i pracownicy Katedry Etnografii U. W., pracownicy Zakładu Etnografii IHKM PAN, przedstawiciele ZSP.

W ciągu 3 dni obrad przedstawiono i przedyskutowano pod względem merytorycznym i metodologicznym prace — Joanny Czaj: *Rodzina i obrzędowość rodzinna w założeniach ekspedycji kołbielskiej*, Barbary Fedyszak: *Przemiany wsi polskiej we współczesnej literaturze etnograficznej*, Tadeusza Kubiaka: *Niektóre problemy kultury duchowej i społecznej młodego pokolenia współczesnych wsi podgostyńskich*, Janusza Radziejewskiego: *Badania współczesnych przemian wsi polskiej w literaturze socjologicznej*, Macieja Sadkowskiego: *Kultura duchowa i społeczna Kurpiowszczyzny — rodzaje zmian*, Zbigniewa Gierszewskiego: *Elementy tradycyjnej kultury chłopskiej północnej części powiatu konińskiego na podstawie zebranych w terenie zabytków etnograficznych (komunikat)*, Grzegorza Skalskiego: *Współczesne przemiany wsi w pracach magisterskich ośrodka poznańskiego w latach 1962-1969 (komunikat)*.

Obrady były uzupełnione przesłuchaniem nagrań folkloru muzycznego (udostępnionych przez dr. J. Olędzkiego) oraz projekcją filmu prod. radz. „Cienie zapomnianych przodków”.

Seminarium zostało zamknięte roboczą sesją przedstawicieli Kół Naukowych Studentów Etnografii, na której podsumowano dotychczasowy charakter działalności K.N.S.E., ustalono skład Komisji Koordynacyjnej dla K.N.S.E. oraz przyjęto projekty usprawnienia organizacji przyszłych seminariów etnograficznych.

Nadesłane streszczenia wygłoszonych prac:

J. Jakub Gałęski: *Badania zmian społeczno-kulturowych wsi polskiej we współczesnej literaturze etnograficznej*.

Przedmiotem referatu są teoretyczne i metodologiczne założenia etnografii polskiej w badaniu współczesnych zmian wsi, a także próba określenia tego, co wyróżnia etnografię od innych nauk zajmujących się tą problematyką, w szczególności od socjologii.

Przyjmując, że przedmiot badawczy etnografii i socjologii jest wspólny, autor widzi różnice między tymi naukami nie tylko w stosowanych metodach i technikach badawczych, lecz również i w sposobie tłumaczenia badanej rzeczywistości (etnografowie posilkują się kategoriami teorii kultury, nie zaś układu społecznego).

Chociaż teoretyczne i metodologiczne założenia współczesnej etnografii polskiej są zasadniczo wspólne można jednak wykazać pewne różnice w badaniach poszczególnych ośrodków. Różnice te, wynikające z odmiennej tradycji poszczególnych ośrodków, nie upoważniają jednak do wyróżnienia kierunków badawczych we współczesnej etnografii polskiej.

Etnografia polska w badaniach nad współczesnymi zmianami wsi nawiązuje, zdaniem autora referatu, zarówno do koncepcji K. Dobrowolskiego jak i do nowych osiągnięć metodologicznych antropologii kulturowej, koncentrując się głównie na badaniu małych społeczności lokalnych, stosując zarówno jakościowe jak i ilościowe techniki badawcze.

Janusz Radziejewski: *Badania współczesnych przemian wsi polskiej w literaturze socjologicznej*

Referat omawia i analizuje prace następujących autorów: D. Gałaja — *Zmiany społeczne wsi w Polsce Ludowej*, B. Gałęskiego — *Zmiany społeczne wsi w Polsce Ludowej*, *Badania społecznej struktury wsi polskiej*, *Chłopi i zawód rolnika*. Socjologia wsi, A. Pawełczyńskiej — *Dynamika przemian kulturowych na*

wsi, J. Turowskiego — Przemiany tradycyjnej wiejskiej społeczności lokalnej, J. Turowskiego i A. Bornusa — Drogi modernizacji wsi.

Wyprowadzone wnioski odnoszą się wyłącznie do tych prac:

1. Dobór czynników przemian jest często przypadkowy i nie pozwala na pełne odzwierciedlenie ich procesu.

2. W ujęciu statystycznym nie udowodniono przemian jakościowych, a otrzymane wartości pozwalają jedynie na przedstawienie występowania poszczególnych treści kulturowych.

3. Brak jest ujęcia historycznego, które pozwalałoby na bardziej dogłębną analizę zjawiska przemian.

Zdaniem autora referatu badania etnograficzne powinny obejmować badania faktów lub instytucji, uwzględniając ujęcie historyczne. Pozwoliłoby to uniknąć wielu pochopnych wniosków.

Barbara Fedyszak: *Przemiany jako fakt kulturowy*

Referat poszukuje sposobów ustalania prawidłowości przemian oraz ich mechanizmów. Wychodząc od definicji faktu kulturowego konstruowanego w oparciu o bystroniowską koncepcję kultury i durkheimowskie sformułowanie faktu społecznego autorka określa zmianę jako relację w czasie zachodzącą między dwoma faktami w wypadku, gdy zakresy chociaż jednej z pełnionych przez nie funkcji krzyżują się.

Zdaniem autorki: a) ustalanie jakichkolwiek prawidłowości zmian należy opierać na analizie poszczególnych relacji zachodzących między faktami kulturowymi. Najczęściej są one dostępne naszemu poznaniu jako współwystępujące w danej zbiorowości; b) porównywać ze sobą można jedynie fakty, które w podobny sposób funkcjonują w danej kulturze. Relacja między nimi umożliwi nam uchwycenie podobieństw charakterystycznych dla konkretnego zespołu zjawisk; c) procesy industrializacji i urbanizacji traktowane jako generalizacje przemian w Polsce należałoby zweryfikować w oparciu o szczegółowe badania konkretnych zmian zachodzących w małych społecznościach.

W końcowej części referatu autorka zwraca uwagę na specyfikę niektórych faktów kulturowych w PRL. Fakty te wprowadzane do małych społeczności charakteryzują się odpornością na modyfikacje, powodując powstawanie nowych wytworów kulturowych, same nie ulegają wpływowi. Ustalenie relacji między utworami, których istnienie spowodowane zostało wspomnianymi faktami (w referacie — fakty zewnętrzne) a wytworami pełniącymi podobne funkcje w przeszłości, może ujawnić interesujące prawidłowości towarzyszące wprowadzaniu wszelkich ustaw.

Autorka planuje przeprowadzenie badań terenowych w oparciu o powyższe wskazówki.

Joanna Czaj: *Rodzina i obrzędowość rodzinna w założeniach ekspedycji kołbielskiej*

Referat powstał w oparciu o materiały z badań terenowych przeprowadzonych na Mazowszu południowo-wschodnim, na obszarze gromady Kołbiel. Badania rozpoczęte w 1969 roku z inicjatywy Mazowieckiego Towarzystwa Kulturalnego mają charakter indywidualnych badań pracowników naukowych oraz praktyk studenckich. Badania obejmują okres od uwłaszczenia chłopów w 1864 do chwili obecnej.

Badania terenowe poświęcone są zagadnieniom osadnictwa, budownictwa, podstaw gospodarczych rodziny chłopskiej, społeczno-ekonomicznej struktury rodziny, obrzędowości rodzinnej i dorocznej, zajęciom pozarolniczym, handlowi a w dalszej kolejności — sztuce, folklorowi i literaturze ludowej.

Niniejszy referat poświęcony jest analizie zmian elementów kultury ludowej w świetle badań nad rodziną chłopską. Wnioski niniejszego artykułu brzmią: 1) Społeczne i kulturowe przemiany w regionie Kołbieli w okresie po II wojnie światowej uległy dużemu przyspieszeniu. 2) Przemiany we wszystkich dziedzinach życia rodzinnego na badanym obszarze zgodne są z tendencją ogólnokrajową, z wyjątkiem sfery obrzędowości rodzinnej charakteryzującej się w rejonie kołbielskim dużą zachowawczością. 3) Tradycyjny charakter obrzędów rodzinnych stanowi ciekawy teoretycznie problem i wymaga bliższych studiów.

Tadeusz Maciej Ciołek

Z DZIAŁALNOŚCI STUDENCKIEJ SEKCJI AMERYKANISTYCZNEJ

Od szeregu lat na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego wielu studentów wykazywało duże zainteresowanie problematyką dotyczącą historii i kultury Indian amerykańskich. Zaistniała więc potrzeba powołania do życia organizacji zrzeszającej zajmujących się sprawami amerykańskimi, umożliwiającej prowadzenie dyskusji, wymianę poglądów oraz pomoc w pracy nad rozwijaniem zainteresowań. Jesienią 1968 roku z inicjatywy studentów archeologii powstała Sekcja Amerykanistyczna Koła Naukowego Studentów przy Katedrze Archeologii Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej UW. Opiekunem naukowym Sekcji został doc. dr Andrzej Wierciński.

Zebrania Sekcji, odbywające się raz w miesiącu, od początku cieszyły się dużą frekwencją, i to nie tylko wśród jej członków. Na zebrania przychodziła duża liczba studentów spoza Sekcji. Dzięki temu było możliwe rozwinięcie szerokiej akcji popularyzatorskiej, mającej na celu zapoznanie jak największej liczby studentów z problematyką amerykańską. Tematyka zebrań była bardzo szeroka i obejmowała zagadnienia archeologiczne, etnograficzne, historyczne i in. Oto kilka problemów poruszanych w referatach: „geneza i kontakty kultur amerykańskich z kulturami Starego Świata”, „Kształtowanie się świadomości etnicznej wśród ludów andyjskich Quechua i Aymara”, „budownictwo przedkolumbijskie w Ameryce Środkowej”, „instrumenty muzyczne w dawnym Meksyku”, „struktura własności ziemskiej w państwie Inków”, „problemy archeologiczne w Ameryce Płn.”, „najnowsze badania archeologiczne w Meksyku”, „wyniki badań antropologicznych doc. dr. A. Wiercińskiego w Ameryce Środkowej”. Referaty były ilustrowane bogatym materiałem filmowym i fotograficznym. Na zebrania zapraszano wiele osób ze świata nauki interesujących się Ameryką indiańską, które brały udział w dyskusjach i opowiadały o wrażeniach z pobytu w Ameryce i przeprowadzanych tam badaniach naukowych.

Należy podkreślić, że Sekcja nawiązała kontakty z innymi ośrodkami amerykańskimi.

Jej przedstawiciele wzięli udział w Seminarium Amerykanistycznym, które zorganizowała Sekcja Amerykanistyczna PTL w Poznaniu w kwietniu 1969 roku. Szczególnie ożywione kontakty łączą członków Sekcji z amerykańskimi z Krakowa (wymiana referatów naukowych, pomoc i współpraca).

W celu ułatwienia pracy członkom i sympatykom zapoczątkowano zbieranie bibliografii amerykańskiej ze wszystkich bibliotek i znanych zbiorów prywatnych znajdujących się w Warszawie. Sekcja zorganizowała również w 1969 roku półroczny kurs języka hiszpańskiego, przygotowujący do tłumaczenia tekstów naukowych i śledzenia literatury dotyczącej Ameryki Łacińskiej.

Ostatnią i największą z dotychczas podjętych przez Sekcję akcji było zorganizowanie, wspólnie z amerykańskimi z Krakowa, wystawy pod tytułem „Kultura Indian w polskich zbiorach niemuzealnych”. Wystawa była pierwszą tego rodzaju imprezą w Polsce i miała do spełnienia ważną rolę zarówno dydaktyczną, jak też popularyzatorską. Stanowiła ona jedyną możliwość udostępnienia szerokiemu gronu zainteresowanych niezwykle ciekawych kolekcji archeologicznych i etnograficznych będących własnością osób prywatnych. Ponadto była próbą pokazania dorobku polskiej amerykanistyki.

Wystawa była otwarta w dniach 22 XI-12 XII 1970 roku w Pałacu Kazimierzowskim gmachu UW. Ekspozowane zabytki pochodziły z kolekcji warszawskich, krakowskich i poznańskich. Wystawa przez cały czas cieszyła się dużym zainteresowaniem. Komunikatywność i atrakcyjność ekspozycji podnosiło zastosowanie technik audiowizualnych (podkład muzyczny, ruchome przeźrocza). Dużą pomocą dla zwiedzających był katalog zawierający krótkie wprowadzenie w problematykę amerykańską oraz spis kolekcji i ich właścicieli.

Z okazji otwarcia wystawy odbyło się na Uniwersytecie Warszawskim krótkie seminarium, które zorganizowała Sekcja Amerykanistyczna z udziałem władz uczelni i zaproszonych gości z różnych ośrodków uniwersyteckich w Polsce. Referaty poświęcone były zagadnieniom związanym z archeologią, etnografią i historią. Problemy poruszane w referatach były następnie dyskutowane.

Wygłoszone zostały następujące referaty: R. Mańkowska i A. Krzanowski, *Nowe kierunki badań amerykańskich — problem przedkolumbijskiego osadnictwa w peruwiańskich lomas*; autorzy zwrócili uwagę na przydatność zastosowania wiedzy hydrologiczno-geologicznej w interpretacjach archeologiczno-etnograficznych. Problem wykrywania i dotarcia do poziomu wody podziemnej przez człowieka prehistorycznego w Ameryce wymagałby określonych, w miarę szczegółowych badań prowadzonych przez archeologów i specjalistów hydrogeologów. Być może badania te pozwoliłyby wyjaśnić rozwój lub zamieranie życia osiadłego w niektórych rejonach Andów podnoszeniem się lub opadaniem poziomu wody podziemnej.

R. Tomicki, *Śmierć w religii Majów*; przedmiotem referatu był kompleks zjawisk kulturowych składający się z czterech, ściśle ze sobą powiązanych zespołów: elementów kosmologii, obrzędów pogrzebowych, wierzeń dotyczących panteonu oraz wierzeń i obrzędów związanych ze składaniem ofiar z ludzi. Rekonstrukcja znaczenia motywu śmierci w tych zespołach pozwala na przeprowadzenie porównania z innymi kulturami Mezoameryki, głównie z aztecką. A. Macierewicz, *Hierarchia władzy a własność ziemiska w Tawantinsuyu w początkach XVI-go wieku*.

Anna Urban